

PORTUL POPULAR FEMEIESC DIN GHIMEȘ

Județul Harghita

Zona Ghimeș este o zonă aparte a județului Harghita, cu tradiții, datini, dansuri și porturi populare foarte bogate.

Înainte de prezentarea portului popular, însă, se impune o descriere sumară a geografiei regiunii. Zona se află în partea estică a județului Harghita, la intersecția paralelei de 46° 35' cu meridianul de 25° 58', dealungul râului Trotuș, și pe afluenții acestuia. Zona este alcătuită din comunele Lunca de Sus, Lunca de Mijloc, Făget și Ghimeș.

Zona are climat subalpin și montan spre submontan, cu diferențe de temperatură nu prea ridicate (față de zona Ciucului), și precipitații abundente.

Modul de viață al oamenilor se leagă de exploatarea forestieră și în principal de creșterea animalelor. Cultura cartofului și a cânepii sunt cele mai răspândite. Se mai cultivă secara, orzul și ovăzul.

Modul de viață și multitudinea de culturi care-l înconjoară a determinat varietatea mare și bogăția portului din această zonă.

În prezentarea de față vom grupa piesele portului popular după materialul de bază, din care se prelucrează.

Costumul femeiesc poate fi confecționat din pânză, din lână, din piele și/sau postav (lână).

Costumul femeiesc confecționat din pânză este alcătuit din două piese: cămașa și poalele.

Poalele sunt țesute în două ite cu spată deasă, având lățimea de 42-45 cm. Poalele de sărbătoare erau făcute din fire de bumbac mercerizat, denumit local "arnici", sau din fire împletite din cânepă de cea mai bună calitate. Cele purtate erau lucrate din cânepă sau câlți.

Poalele sunt croite cu clin din patru lățimi, una pentru față, alta pentru spate și două utilizate la clinuri. Poalele de sărbătoare erau făcute din șase clinuri, iar cele de purtare din patru. Clinurile din partea mai lată se așezau unul lângă celălalt, în așa fel, încât poalele să se lărgescă de la talie în jos. Până la răspândirea mașinilor de cusut, fiecare costum din pânză era cusut cu mâna în felul următor: bucățile tăiate se așezau una peste cealaltă, în așa fel, încât o margine să rămână cu un centimetru în afară, pentru ca apoi cu punct de țesut simplu să fie cusut complet. Partea mai lată au întors-o pe cea îngustă și cu punct de tras le-au fixat în așa fel, încât cusutul a ajuns pe dosul costumului. La mijlocul poalei deja cusute s-a introdus o ață împletită, din cânepă, cu ajutorul căreia le-au prins la talie. Poalele de sărbătoare, lîngă tiv, au fost înrămate cu ață albă sau galbenă, sau decorate cu puncte "pielea găinii". La marginea poalelor, din loc în loc, s-a pus și dantelă.

Cămășile femeiești din Valea Ghimeșului se deosebesc de cămășile portului popular maghiar din județ, prin mâneca cusută la gât, care abia ajunge până la talie, și prin faptul că sunt brodate. La lucrul cămășii se folosesc cinci lățimi și jumătate de pânză, două bucăți pentru față, una pentru spate și câte una și un sfert pentru câte o mânecă. La marginea cămășii se prinde o bucată, lată de o palmă, având aceeași întindere ca și jumătatea lățimii pânzei. Sub braț se introduce o pavă de formă pătrată de 4 cm. Pentru guler, croiesc o bucată din pânză de trei degete lățime, corespunzător mărimii gâtului. Spatele este mai lung decât fața cu 5 – 6 cm (de aceea, pt. că atunci când se apleacă să nu iasă din catrință), iar dacă nu-i suficientă pânza, se completează cu un material diferit, de regulă calitativ mai slab. Uneori se întâmplă ca mâneca cămășii să fie confecționată din giulgiu de prăvălie, denumită ”coroană de giulgiu” cu scopul de a ieși broderia cât mai frumoasă. La confecționarea cămășii, prima dată, se brodează mâneca și gulerul. Părțile croite se așează în așa fel, încât să pornească de la gât. Marginile bucăților din față și din spate se prind începând de jos în sus, aici lăsându-se o porțiune de mărimea unei palme deschise. La fel se prind și marginile mânecilor de jos în sus, rămânând aceeași deschidere la partea de sus. O margine a mânecii se prinde cu fața, cealaltă cu spatele. Cusute în acest fel fața, spatele și mâneca alcătuiesc o singură piesă. Bucata rotundă din jurul gâtului se încrețește după mărimea gâtului.

Broderia cămășii

La cămășile portului popular femeiesc din Valea Ghimeșului mânecile și gulerul sunt brodate. Referindu-ne la mâneci, acestea au trei feluri de ornamente: la jumătatea lungimii se află o cusătură orizontală lată de 3-5 cm, denumită „pană peste cot” ; marginea mânecii se încrețește și se coase cu „lânțeți”, de care apoi se prinde jur, împrejur „volanul” luând astfel un aspect foarte frumos.

Una dintre cele mai frumoase și originale podoabe este cusătura „penei peste cot”. De spânzarea acestui ornament se leagă gulerul cusut cu pană peste cot și volanul. Dintre diversele modele de cusătură cu pană peste cot din Valea Ghimeșului distingem în mod deosebit două : geometrice și florale. De la originalitatea tehnicii de cusut provine denumirea cusăturilor geometrice locale de „punctul pe dos”. Modelul constă în romburi concentrice legate între ele. Decorația introdusă în spațiul dintre romburi dă de cele mai multe ori numele cusăturii penei peste cot: „furculiță” , „steluță” , „zeluță” și „cârlig”. Rândul penei peste cot este realizat la lățimea modelului cu „punctul de țesut simplu” al firelor numărate. Atât numerotarea cât și împunsătura se fac pe dosul materialului. Pe ac se ia deodată un rând, iar după executarea lui în diagonală, împunsătura se întoarce și se continuă apoi brodatul în sens invers.

Ornamentica mânecii cămășii – volănașe. În mod normal „pana peste cot” hotărăște volănașele. Dacă modelul de la început este geometric, atunci volănașul e la fel, dacă motivul este floral, atunci și el devine floral. Se lucrează, deasemenea, cu aceeași culoare și tehnică de cusut, cu singura deosebire, că mărimea penei peste cot este numai jumătate la volănaș, iar modelul la sfârșit este ornat cu ciucuri.

A treia podoabă a cămășii este „lânțețul”. Acesta este format din încrețiturile gâtului cusute întotdeauna cu motive geometrice. Încrețiturile volanului se execută prin împunsătura cu acul a firelor numărate (două fire sus, două jos). După realizarea împunsăturii dealungul lărgimii mânecii se trage firul pentru a se forma încrețiturile. Sub încrețituri, pe dosul materialului se coase un rând cu punctul „ocolul”, care prin tragerea sa duce la dublarea încrețiturilor și la fixarea lor. Valurile încrețiturilor servesc ca volanul și volănașele de la mână să stea frumos distanțate, și cute. După executarea încrețiturilor, partea din față a cămășii se coase cu lănceți de fire colorate. Lăncețul este alcătuit din cinci pînă la nouă rânduri, denumirile motivelor fiind asemănătoare motivelor „ouălor de paște” și a gușelor bărbătești, purtând numele de „limba cucului”, „forma șarpelui” etc.

Hainele de lână.

Piese de deasupra celor din pânză se lucrează din lână țurcană. Lână spălată asemănător cănepei se clasifică după calitatea firelor. Din lână scărmanată la darac se trag firele lungi și subțiri, denumite „păr”, după extragerea lor rămânând lână propriu-zisă. Firele „părului” de lână se împletesc la un loc 4-5, subțire și din ele se lucrează apoi catrința, brâul, brânețul, ciucurele, firul răsucit pentru brodat și șnurul împletit. „Părul” din lână nu prea se folosește la culoarea naturală, ci se vopsește în negru, roșu, galben sau verde. Țesătura făcută din acesta se utilizează fără puiare. De altfel, sumanul, gluga, și traista se lucrează din postavul țesut din lână după presarea lui la puiă.

Una din cele mai valoroase piese din lână a costumelor este catrința, făcută dintr-un fir foarte subțire din lână. „Părul” de lână este în majoritate vopsit în negru cu sulfat de cupru sau cu coajă de arin și numai o parte mai mică, în roșu, verde și galben cu vopsele chimiale. Urzeala catrinței este alcătuită din fire negre și țesută în patru ițe. Lățimea variază de la 75 cm la 110cm (depinde de înălțimea femeii pt. care se confecționează). La ambele margini ale catrinței s-a introdus o dungă roșie de 3 cm, încadrată cu 5 – 6 fire roșii și galbene. Această dungă, denumită și „bată” în afară de rolul ornamental pe care-l are, întărește catrința atât la brâu cât și la partea de jos. Bata este mai groasă decât interiorul catrinței, întrucât până când se introduce în dintele de spată 4 – 5 fire înșirate unu lângă celălalt, pentru ea se bagă 6 – 7 fire. Un mod asemănător de țesut îl întâlnim și la ceangăii din Moldova, în special la țesăturile care sunt folosite fără puiare.

Catrința are o ornamentică cu vârste realizate cu ajutorul „punctului de tras”, la fel și ca în zona Trei Scaune, țesătura având dungi întrerupte cu fire. Catrințele se deosebesc după forma dungilor, constituția femeilor, forma dungilor cu fire de metal sau cu ață galbenă, cu „rude mici” și cu „floricele”. Modelele cu linii mici au de regulă dungi roșii, verzi, galbene și mai rar albastre. După două trei împunsături culorile se schimbă, întorcându-se la 4 – 5 cm distanță, o dungă lată de unu, unu și jumătate cm, dintr-o singură culoare. Tonalitatea culorii este mai închisă spre negru.

Catrința se țese în lungime de doi sau doi și jumătate coți (120 – 130 cm) iar la mijloc, la 30 – 35 cm distanță se trage complet în negru. De fapt această parte constituie fundul catrinței. După ce s-a terminat de țesut, se taie și apoi

marginile se tivesc, iar la partea de jos se coase cu șnur din fire de lână împletite. Catrințele de sărbătoare ca și cele de purtare sunt la fel, cu deosebire că cele noi se îmbracă la sărbători, iar cele vechi în tot cursul săptămânii (zilele lucrătoare). Când se mărita fata primea 10 – 12 catrințe, acestea ca și cămășile înnoindu-se permanent. Pe parcursul unui an catrința se folosește.

Portul popular se completează cu „**brâul**” și „**brânețul**”. Amândouă piesele sunt făcute din lână, având o lungime de 3m. Brâul are o lățime de 15 – 18 cm și se țese din păr de lână în patru ițe. De obicei firele se nădăvesc în dungi, iar la unu - unu și jumătate cm lățime se schimbă între ele culorile roșu, verde și galben. Capetele brâului sunt țesute în dungi de cca. 70 – 80 cm, iar mijlocul cu o singură culoare, de unde rezultă că la capete este pătrat iar centrul în dungi.

Brânețul are aspectul unei funde late de 3 cm folosind la prinderea pe corp a catrinței. De cele mai multe ori este țesut în dungi cu două ițe fără spată. Spata înlocuiește vătalele având 30 – 40 cm lungime, asemănător fuscelului folosit la țesutul lănceților. Brânețul este țesut cu lănceți și ornamentat cu motive geometrice sau florale. Între modele se constată deosebiri și anume că față de „țesătură cu alesătură” din bumbac, motivul se formează din „urzeală”. Brânețul țesut în patru ițe are modelul „dintelui de lup” a cărui bază e formată din fire de diferite culori introduse spată și bătute apoi cu o singură culoare. Nici el nu se lucrează în întregime și pentru ca să nu se desfacă, la fel ca la brâu, se lasă liberă o parte din urzeală. Mai demult era ornamentat prin tehnica florală a „alesăturii cu ac de cusut”, mai recent însă locul „alesăturii cu ac de cusut” se brodează cu flori. Într-o garderobă există 10 –12 bucăți, unul putând fi folosit timp de 20 – 25 de ani.

Piesele din piele.

Peste cămașă se îmbracă **bundița**. Bundițele sunt lucrate din piele de oaie sau miel de către blănarii locali. Fiecare piesă în parte se croiește după modelul tăiat anterior din hârtie, schimbându-se atât la gât cât și la tăietura mânecii după talia și constituția fizică a clientului. În componența bundiței intră următoarele părți: pieptul, spatele și clinurile. Femeile poartă bundițe deschise dinainte, acesta având brodate atât fața cât și clinurile, spatele rămânând alb.

Blănarul, după desenul bundiței realizat în prealabil, o brodează cu lână, cu horoampă și cu ață de mătase. Tehnica de lucru se începe în primul rând cu desenarea liniilor de bază, apoi se realizează ornamentul cu modele geometrice și florale.

Bundițele vechi ca și cămășile au modele geometrice iar mult mai târziu apar motivele florale cu structură geometrică. Spre deosebire de bundița bărbătească pe cea femeiască întâlnim rar flori naturalistice. Motivul de forma a „trei ramuri” ca și șnurul de pe margine cu care au ornamentat fața și clinurile sunt cele mai vechi.

Bundițele de sărbătoare erau bogat împodobite, iar cele de purtare mult mai sărace. O femeie avea trei bucăți, dintre care una de sărbătoare și două de purtat. În sezonul rece, odată cu bundița se iau și mânecele cu ham . Cele două mâneci sunt croite din *postav*, legându-se la spate cu hamul, iar în față cu nasturi. La confecționarea mâneclilor cu ham de sărbătoare s-a folosit *postavul* în carouri roșii și albastre, cumpărat din prăvălie.

Femeile înstărite purtau cojocul din piele de oaie cu fond alb, croit drept, modest ornamentat lângă nasturi și piept, împodobit cu câte o floare. Mai nou bundița roșie a luat locul în portul de fiecare zi al bundiței și cojocului.

Hainele de postav

Iarna sau în oricare anotimp când este rece, peste bundiță se ia sumanul din postav. Postavul este țesut din lână neagră în patru ițe. Pentru sumanul de sărbătoare se folosește lână de noaten (oaie de un an). După puiare, sumanul este croit din patru lățimi de postav, tăiate drept, excepție face numai tăietura de la gât. Sumanul este prins în față cu ajutorul urechiușelor și al nasturilor. Șnurul sarat este împletit din cinci șuvițe din “păr” de lână, vopsit negru și folosit în acelaș timp la împodobirea îmbrăcăminții. Partea de jos a sumanului și buzunarele sunt ornamentate cu șnur, iar sub decorația buzunarului se introduc panglici de culori diferite (roșii, verzi, albastre). Dacă cămașa și poalele puteau fi lucrate de orice femeie, sumanul în schimb nu. De aceea o asemenea ocupație avea cea mai talentată femeie, denumită și “croitoresă” de sumane, care lucra asemenea piese pentru toți cei care o solicitau. Femeile aveau trei sumane, două pentru sărbătoare și unul de purtat. Până la etatea de 40 de ani ele umblau cu sumanul frumos ornamentat cu șnur și panglici, după aceea, între 40 – 60 de ani, rămâneau afară panglicile pentru ca după 60 de ani, ornamentul să lipsească (adică nici șnur și nici panglici).

Sumanul se spăla foarte rar și numai atunci când era tare murdar se înmuia în apă cu usuc, după care apoi se clătea.

Încălțăminte:

Până în anii '50 a secolului XX.-lea femeile foloseau drept încălțăminte opincile. Pe laba piciorului ele au înfășurat obielele, iar pe tibie un postav alb care era apoi legat strâns cu nojițele. Pe lângă opinci au folosit bocanci, ghete iar mai târziu pantofi. Puține femei au avut cizme, din acestea o singură pereche, care dura toată viața. Partea mai tare de sus a cizmei era ornamentată la gură cu pile roșie.

Încălțăminte purtată în timpul verii se numea “botoși”. “Botoșii” erau croșetați din mai multe fire groase de lână răsucite și erau tălpuiți cu postav. Acest cuvânt *botoși*, este amintit în Dicționarul etimologic din 1736 și 1800 cu înțelesul de “ciorap de lână” și de pâslă.